

# Actas do **S**impósio Ricardo **Carvalho** Calero Memoria do **S**éculo

Edición de  
Teresa López e Francisco Salinas



Editan:

© **Departamento de Galego-Portugués,  
Francés e Lingüística  
da Universidade da Coruña**  
Campus de Elviña, s/n. A Coruña

© **Asociación Sócio-Pedagóxica Galega**  
r/ Laracha, 9, entrechán  
15010 A Coruña  
Teléfono e fax: 981 27 82 59

Deseño gráfico do Simposio: Torné Asociados

Deseño da edición e maquetación: Antonio Souto

Impresión: Imprenta Provincial

Dep. Legal: C-617-02

I.S.B.N.: 84-89679-66-5

I.S.B.N.: 978-84-9749-767-1 (electrónico)

DOI: <https://doi.org/10.17979/spudc.9788497497671>

# Actas do **S**impósio Ricardo **C**arvalho Calero Memoria do **S**éculo

Edición de Teresa López e Francisco Salinas

Organizan:



Colaboran:



# Organización

---

Departamento de Galego-Portugués,  
Francés e Lingüística da Universidade da Coruña  
Asociación Sócio-Pedagóxica Galega

## Presidencia de Honra

---

M<sup>a</sup> Ignacia Ramos.

## Comité Científico

---

Prof<sup>a</sup> Doutora M<sup>a</sup> Victoria Carballo-Calero Ramos (Universidade de Vigo).  
Isaac Díaz Pardo.  
Francisco Fernández del Riego.  
Prof. Doutor Justo González Beramendi (Universidade de Santiago de Compostela).  
Prof. Doutor Basilio Losada Castro (Universitat de Barcelona).  
Prof<sup>a</sup> Doutora María Camino Noia Campos (Universidade de Vigo).  
Prof. Doutor José Luis Rodríguez Fernández (Universidade de Santiago de Compostela).  
Prof. Doutor Jurjo Torres Santomé (Universidade da Coruña).

## Comité Organizador

---

**Coordenación:** Teresa López (Universidade da Coruña), Francisco Salinas Portugal (Universidade da Coruña).

**Presidente:** Carlos Paulo Martínez Pereiro (Universidade da Coruña).

**Vicepresidente:** Alberte Ansede (Asociación Sócio-Pedagóxica Galega).

**Vogais:** Pola Universidade da Coruña: Manuel Ferreiro, Xosé Ramón Freixeiro, Elisardo López Varela, Luciano Rodríguez, Goretti Sanmartín e Laura Tato.

Pola Asociación Sócio-Pedagóxica Galega: Xoán Costa, Teresa Fiaño, Anxo Gómez Sánchez e M<sup>a</sup> Xosé Bravo.

**Secretario:** Xosé Manuel Sánchez Rei (Universidade da Coruña)

**Secretaría do Simposio:** María Calvo, Xoán Carlos Lagares.

# Índice

|                                                                                                                                                                                        |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Presentación</b>                                                                                                                                                                    | 7   |
| <b>Prólogo</b>                                                                                                                                                                         |     |
| José Luis Meilán Gil .....                                                                                                                                                             | 9   |
| <b>Conferencia Inaugural</b>                                                                                                                                                           |     |
| Ricardo Carvalho Calero, Gallaecia Magna. José Luís Rodríguez .....                                                                                                                    | 11  |
| <b>A investigación lingüística e literaria</b>                                                                                                                                         | 29  |
| <b>Como sair do cerco. A legitimación galeguista da Literatura Galega por Carvalho Calero e a génese da súa centralidade no campo da crítica literaria.</b> Elias J. Torres Feijó .... | 31  |
| <b>A obra lingüística de Carvalho Calero.</b> Ramón Mariño Paz .....                                                                                                                   | 67  |
| <b>A narrativa</b>                                                                                                                                                                     | 107 |
| <b>A narrativa de Carvalho Calero na encrucillada dos anos cincuenta.</b> Manuel Forcadela .....                                                                                       | 109 |
| <b>A descrición na obra narrativa de Carvalho Calero. Análise retórica e hermenéutica.</b> Arturo Casas .....                                                                          | 119 |
| <b>Do carácter híbrido na narrativa breve de Carvalho Calero. (Da ambigua verdade intempestiva de <i>Aos amores seródios</i>).</b> Carlos Paulo Martínez Pereiro.....                  | 137 |
| <b>A poesía</b>                                                                                                                                                                        | 161 |
| <b>O discurso metapoético de Ricardo Carvalho Calero.</b> Xosé María Álvarez Cáccamo .....                                                                                             | 163 |
| <b>As pegadas de Manoel Antonio na poesía de Ricardo Carvalho Calero.</b> Kathleen March ....                                                                                          | 171 |
| <b>Carvalho Calero. Mitos para un exilio.</b> Pilar Pallarés .....                                                                                                                     | 183 |
| <b>O teatro</b>                                                                                                                                                                        | 203 |
| <b>Carvalho Calero: o Teatro e a Vida.</b> João Guisan Seixas .....                                                                                                                    | 205 |
| <b>Carvalho Calero no diagrama da comunicación dramática. Carballo, poeta dramático e ironista.</b> Araceli Herrero Figueroa .....                                                     | 227 |
| <b>A intervención política e cultural</b>                                                                                                                                              | 249 |
| <b>O compromiso cultural de Carvalho Calero: a reintegración lingüística galego-portuguesa.</b> José-Martinho Montero Santalha .....                                                   | 251 |
| <b>Reflexións sobre a Segunda República.</b> Xosé Ramón Barreiro Fernández .....                                                                                                       | 263 |
| <b>Carballo Calero, un xove nacionalista. 1926-1936.</b> Justo Beramendi.....                                                                                                          | 281 |
| <b>O home</b>                                                                                                                                                                          | 295 |
| <b>Algúns recordos de Carvalho Calero.</b> Isaac Díaz Pardo .....                                                                                                                      | 297 |
| <b>Ricardo Carvalho Calero: a elegancia do intelectual comprometido.</b> Miguel Anxo Fernán-Vello.....                                                                                 | 301 |
| <b>O professor, o mestre, o amigo: evocación saudosa.</b> Aurora Marco.....                                                                                                            | 309 |
| <b>Clausura do Simposio</b>                                                                                                                                                            |     |
| <b>Carvalho Calero novelista.</b> Darío Villanueva.....                                                                                                                                | 323 |
| <b>Apéndices</b>                                                                                                                                                                       | 341 |
| <b>Apéndice fotográfico.</b> .....                                                                                                                                                     | 343 |
| <b>Ricardo Carvalho Calero escribe a Xosé Filgueira Valverde. Dados para a antoloxía da poesía galega do ano 1936.</b> Teresa López.....                                               | 349 |

**N**o ano 2000 cumpríronse dez anos da morte dunha figura invulgar no ámbito da cultura galega, Ricardo Carvalho Calero. Cidadán de importantes inquietudes políticas nos conturbados e esperanzados anos da República e da Guerra Civil, escritor de múltiples facetas (poesía, narrativa e teatro), profesor de largo maxisterio, ensaísta, estudioso da nosa lingua e literatura, polemista e orador maxistral, dificilmente encontraremos no século XX unha personalidade tan completa e tan complexa como foi Carvalho Calero.

Por eses motivos, nos días 23, 24 e 25 de novembro de 2000, celebramos o Simposio *Ricardo Carvalho Calero, Memoria do Século*, organizado polo Departamento de Galego-Portugués, Francés e Lingüística e a Asociación Sócio-Pedagóxica Galega, nas Facultades de Filoloxía e Humanidades da Universidade da Coruña.

O encontro, co que pretendíamos conmemorar os dez anos da morte do insigne galeguista, reuniu especialistas da súa multifacetada obra, profesores universitarios, ensaístas, poetas, dramaturgos, narradores, intelectuais. As achegas que todos eles fixeron desde perspectivas moi diferentes certamente arriquecen a bibliografía sobre Carvalho Calero e abren liñas de traballo futuro que todos agardamos ver concretadas e desenvolvidas en novos estudos, noutros encontros.

O resultado do que alí se debateu está aquí reunido, nestas *Actas* que pretenden proporcionar ao público lector, aos estudiosos e investigadores da obra de Ricardo Carvalho Calero, o acceso a unha perspectiva plural da rica personalidade do intelectual galego. A edición complétase cun apéndice en que se edita e estudia a carta de Ricardo Carvalho Calero en que responde ao enquérito remitido por Xosé Filgueira Valverde, que estaba a preparar unha antoloxía de poesía galega por encomenda do 'Seminario de Estudos Galegos'.

Como editores queremos, máis unha vez, expresar o noso agradecemento aos ponentes e aos participantes nas sesións do Simposio, e a todas as persoas e entidades que, facendo posíbel aquel encontro, fan posíbel hoxe a publicación destas *Actas*. De forma especial debemos agradecer a colaboración da Universidade da Coruña, da Facultade de Filoloxía, da Facultade de Humanidades, do Excmo. Concello de Ferrol, do Excmo. Concello de Lugo, do Grupo Empresarial Sargadelos e da Excma. Deputación Provincial da Coruña porque sen o seu apoio o Simposio e a edición das *Actas* non se terían podido levar a cabo.

Por último, debemos manifestar a nosa gratitude á familia Carvalho Calero, de forma especial a D<sup>a</sup> María Ignacia Ramos que xenerosamente aceptou a Presidencia de Honra do Simposio. Á súa lembranza van dedicadas estas *Actas*.

Que a memoria de Carvalho Calero permaneza neste século e nos séculos futuros é o desexo do Departamento de Galego-Portugués, Francés e Lingüística da Universidade da Coruña e da Asociación Sócio-Pedagóxica Galega.



Teresa López

Francisco Salinas Portugal